

Från Irak till Heda

(Yngre järnålder, vikingatid c:a 800—1050 e. Kr.)

I samband med militära övningar på Norrö Västergårds ägor våren 1954 kom några fornlämningar i ett gravfält att skadas genom grävningsarbeten för pjäsvärn. Gravfältet tillhör ingalunda socknens största men är ändå av intresse. Det visade sig nämligen vid den undersökning, som gjordes av tre skadade fornlämningar, att det omspände en mycket lång tidrymd. Sammanlagt fanns på fältet 21 synliga fornlämningar, de flesta låga, runda stensättningar men också ett par större höglignande anläggningar. Den största av dessa, belägen ungefär mitt i fältet, har en diameter av 14—15 m och är c:a 0,5—0,8 m hög. I den hade en mindre skyddsgång grävts in. Vid grävningen påträffades en praktfull dräktnål av brons, en s.k. spiralnål, vilken, liksom övriga vid grävningen gjorda fynd, införlivats med Östergötlands Museums samlingar. Nålen kan dateras till den yngre bronsåldern d.v.s. c:a 800—400 f. Kr. I en helt spolieerad grav påträffades en sköldbuckla och en spjutspets av järn, båda av för det första århundradet efter Kr. f. karakteristiska typer. Den yngsta och mest innehållsrika graven, som mera ingående behandlas här nedan, tillhörde vikingatiden, eller närmare bestämt 800-talet e. Kr.

Det lilla gravfältet har alltså använts för gravsättningar under en tidrymd av inemot tusen år, vilket får betecknas som högst anmärkningsvärt. Det är också så att ett ytterst litet antal säkra gravar från bronsåldern är kända bland de c:a 35 000 fornlämningar, som finns i Östergötland. En förklaring kan vara att de döljer sig i gravfält från järnåldern och i former, som är karakteristiska för denna tid. En antydning om att så kan vara fallet ger gravfältet vid Norrö.

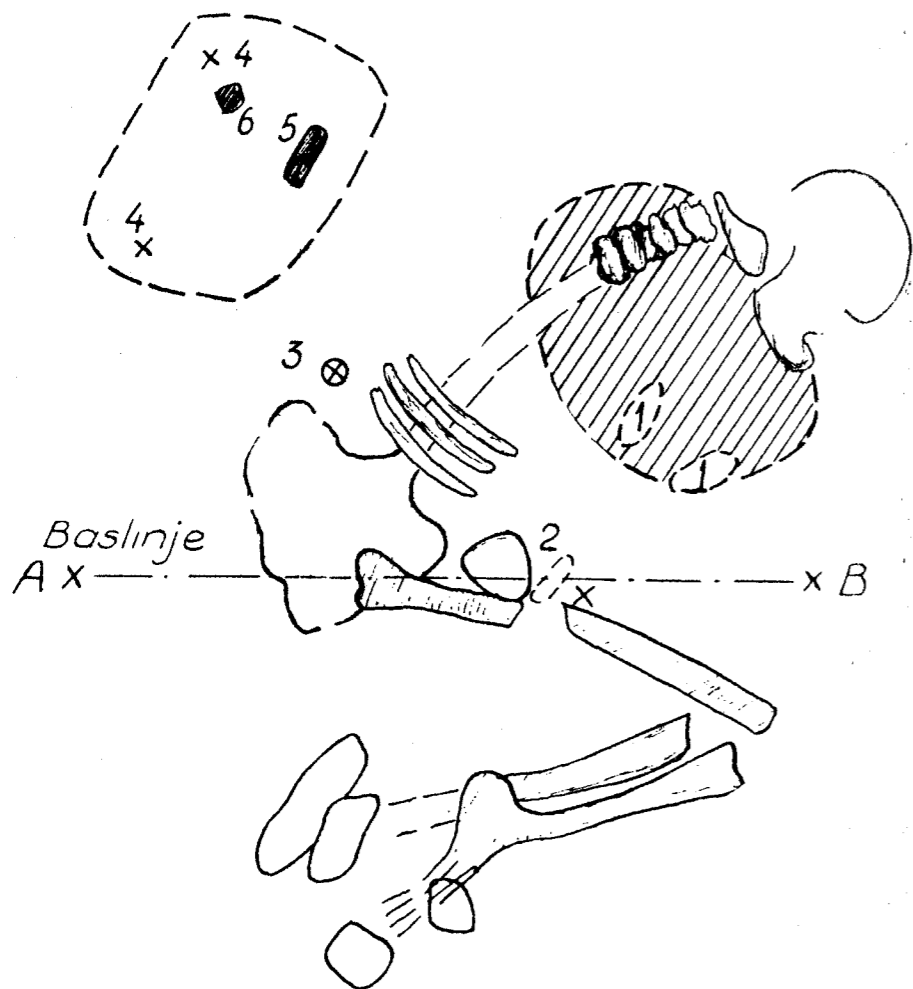
Den tredje av de undersökta gravarna hade fått sin överbyggnad av sten och jord förstörd och delvis hade också gravinnehållet blivit omrört. I stort sett orubbat var dock skelettet av den döda, en kvinna, som hade begravts i "sovläge", liggande på vänster sida med uppdragna knän. Graven var synnerligen innehållsrik, kanske den mest fyndrika kvinno-grav från vikingatiden som någonsin påträffats i Östergötland. Vid bålen påträffades ett par väl bevarade enskaliga spännbucklor av brons. Dessa har använts som dräktspännen, sannolikt för att fästa hängslebanden vid ett kjortelliv. På baksidan av de rikt ornerade bucklorna fanns rester av nålhållare och avtryck av tyg. Inom samma fyndområde fanns också pärlor och hängen till ett halssmycke. Pärlorna, c:a 120 st., var av brons, bärnsten, karneol, bergkristall, glas och glasfluss, de senare i ett par fall belagda med guld- och silverfolier. I halssmycket kan också 7 st. bronshängen med pålagda silverfolier ha ingått.

Bakom kvinnans höft fanns, nästan sammanrostade och stående rätt upp och ned i jorden, en kniv med skaftknapp av brons, en sax av samma typ som sena tiders ullsaxar och ett rikt ornerat nyckelhandtag av brons. Vid resterna av den högra handen låg en armband av brons och slutligen fanns bakom kvinnans rygg rester av ett skrin bestående av läs, gångjärn, nitar och krampor, allt av järn.⁷⁾

Av stort intresse är de sju bronshängena med pålagda silverfolier. Det är en egenartad smykeform, där dekoren i de tunna och ytterst sköra silverfolierna åstadkommits genom att de pressats över ett mynt, varefter de monterats på bronsskivorna. Avtrycken av mynten är så pass distinkta att mynten har kunnat bestämmas. Underlaget har varit s.k. umayyadiska dirhmer slagna i staden Wasit i Irak år 111 eller 121 efter Muhammed (= 729/730 resp. 738/739 e. Kr.). Liknande smycken är kända från ett gravfält vid Badelunda nära Västerås.⁸⁾

Staden Wasit grundlades omkr. 702 e. Kr. vid Tigris på en punkt där viktiga vägar löpte samman. Wasit blev en viktig knutpunkt för handel genom sitt läge vid den livligt trafikerade Tigris och som centralpunkt i en vidsträckt provins försåg den under umayyadernas dynasti (661—750 e. Kr.) stora delar av Irak med förnödenheter av olika slag. Den blev också en viktig myntstad. I Sverige har man från den umayyadiska epoken påträffat mer än 200 dirhmer, som slagits i Wasit. På vilka vägar dessa förts till vårt land är väl inte helt klarlagt men huvudparten torde ha kommit med vikingar som färdats i österled.

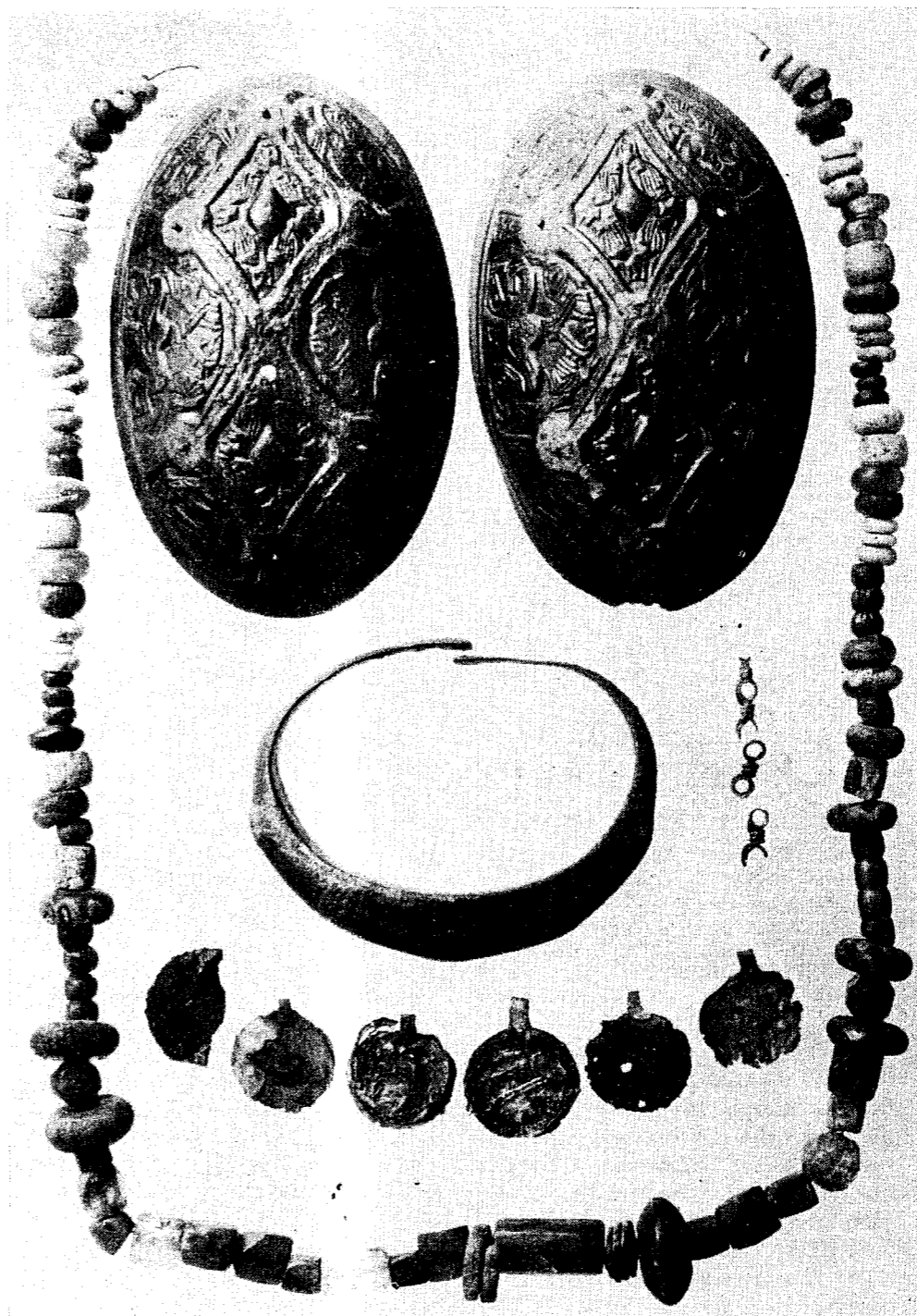
Den som byggde ut Wasit var den kraftfulle vicekonungen al Haddjadj, som uppförde ett ryktbart palats och en moské, vilka blev förebilden för motsvarande byggnader i Bagdad, vilken stad så småningom kom att överglänsa Wasit. Under senare hälften av 1400-talet drabbades Wasit

Skelettets läge i den vikingatida kvinnograven vid Norrö i Heda. 1) Fyndplats för ovala spännbucklor. Inom det streckade området påträffades pärlor och de i texten beskrivna hängsmyckena med pålagda silverfolier. 2) Armbygel av brons. 3) Fyndplats för sax, kniv och nyckelskaft. 4—6 Delar av kista eller skrin. Uppmätning 1951 av förf.

av en katastrof. Fullt klarlagt är det väl icke vad som var orsaken till stadens förstörelse, men sannolikt har Tigris vid denna tid ändrat sitt lopp och den av floden beroende vegetationen försvann och gav öken-sanden fritt spelrum. Staden glömdes bort och ingen visste var den låg men för några årtionden sedan har irakiska arkeologer lyckats återfinna ruinerna av staden i öknen.

I Hedakvinnans smyckeskatt ingick pärlor, som till största delen hem-förts från kontinenten genom handel och köpenskap eller rentav genom plundring under vikingatåg. Tillsammans med de ovan skildrade häng-smyckena med dekor som ytterst emanerar från Asien ger de oss ett väl-taligt vittnesbörd om tidens vidsträckta kontakter och kulturella rörlig-het.

Från kvinnograven i Norrö. Spännbucklor av brons, armbygel, hängsmycken av brons med pålagda silverfolier samt pärlor av bl. a. brons, bärnsten, karneol, bergkristall och glasfluss. Foto: ATA.